

РИНОК ПРАЦІ ЯК ЕЛЕМЕНТ РИНКОВОЇ КОН'ЮНКТУРИ

У статті розглянуто характеристику теоретичних підходів до розуміння ринку праці як системи ринкової кон'юнктури. Визначено базові складові ринку праці, їх суть, обґрунтовано власний підхід аналізу впливу коливання ринкової кон'юнктури, на ринок праці та рівень безробіття в цілому. За результатами дослідження було визначено, що кількісні та якісні показники динаміки розвитку ринку праці та безробіття є дуже важливими при здійсненні дослідження ринкової кон'юнктури.

Ключові слова: економічна кон'юнктура, економічна система, ринок праці, економічне зростання, безробіття, робоча сила, компоненти ринку праці, попит на працю, пропозиція на працю.

ВСТУП

Ринок праці має ряд особливостей, його складовими елементами є живі люди, які виступають носіями робочої сили і наділені такими людськими якостями як психофізичні, соціальні, культурні, релігійні, політичні та інші. Ці особливості мають вплив на інтереси, мотивацію, ступінь трудової активності людей, та відображаються на стані ринку праці. Відмінність праці від всіх інших видів виробничих ресурсів є в тому, що він є формою життєдіяльності людини, реалізації її життєвих цілей і інтересів.

При визначенні ринку праці в кон'юнктурі економіки, в літературі зустрічається поняття : «ринок праці склався як система економічних відносин, які відображають рівень розвитку і досягнутий на даний період баланс інтересів між учасниками на ринку праці: підприємцями, працівниками та державою» .

Кон'юнктура ринку, що зростає, спроможна повніше задовольняти потреби людей і ефективніше розв'язувати соціально-економічні проблеми як усередині країни, так і на міжнародному рівні. Збільшення реальної заробітної плати в ході економічного зростання розширює коло можливостей домогосподарств. Зростання динаміки виробництва і надання послуг підприємствам полегшує розв'язання проблем удосконалення технологічного процесу за рахунок залучення додаткових інвестицій. [3, с.736]

Теоретичні дослідження суті ринку праці в ринковій кон'юнктурі досліджували: Шустов В, Нікіфорова А.А., Волгін Н.А., Зущина Г.М.

Метою даної статті є дослідження ринку праці як елемента ринкової кон'юнктури, та аналізу впливу їх при зміні стану економічної системи.

Основними завданнями нашого дослідження є аналіз впливу економічної кон'юнктури на елементи ринку праці, а також виявлення їх структурних компонентів. Об'єктом дослідження[©]є складові елементи ринку праці такі як роботодавці, наймані працівники, держава.

У статті використовуються загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: компонентний аналіз, системний аналіз і синтез – для узагальнення теоретичних засад формування та розвитку ринку праці в умовах ринкової кон'юнктури.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сукупність товарно-грошових відносин, що охоплюють попит і пропозицію робочої сили, її найм (розподіл працівників по видам діяльності) в обмін на життєві засоби і є ринком робочої сили.

Робоча сила включає в себе різноманітні здатності до праці, але не всі вони використовуються в процесі праці. Тобто роботодавець не зобов'язаний платити працівнику за всі його здатності, а лише за ті що використовуються в процесі виробництва. Іншими словами винагороджується не потенційна, а функціональна робоча сила, не вся сукупність здатностей, а тільки професійна здатність до праці, критерієм якої може служити певний вид праці.

Функції ринку праці визначаються значенням ринку праці в житті людства, коли праця виступає найважливішим джерелом доходу та добробуту населення. З економічної точки зору праця – це найважливіший виробничий ресурс. В зв'язку з цим виділяють дві головні функції ринку праці. Соціальна функція закладається в забезпеченні нормального рівня доходів і добробуту населення, нормального рівня відтворення виробничих можливостей робітників. Економічна функція праці закладається в раціональному залученні, розподілу, регулюванню і використанню праці.

Якщо розглядати ринок праці в розрізі економічної кон'юнктури, то він виконує ряд стимулюючих функцій

для економіки, що сприяють збільшенню конкурентоспроможності між його учасниками, збільшенню зацікавленості в високоефективній праці, збільшенню кваліфікації і зміни професії в цілому.

Функціонування ринку праці як елементу економічної кон'юнктури має ряд особливостей, а саме:

- нероздільність прав власності на працю його власника. Праця являє собою процес функціонування робочої сили;
- значна тривалість контакту продавця та покупця на ринку праці. Найм робочої сили на ринку праці припускає початок довгих відносин між працівником та роботодавцем
- вплив не фінансових чинників (умови праці, перспективи росту);
- наявність значної кількості інституційних структур. До них відносять систему трудового законодавства, різноманітні заклади та служби регулювання зайнятості;
- високий рівень індивідуалізації. Кожен працівник по своєму унікальний, а кожне робоче місце в тій чи іншій мірі відрізняється одне від одного і потребує від претендента певних специфічних навиків.

Одною з відмінностей ринку, що посилює ефект нестабільності економіки, та послаблення ролі профспілок, являють собою зростаючу нестійкість робочих місць, і збільшення гнучких форм найму та тимчасових контрактів з працівником. Зміна ситуації в економіці стимулює широке використання гнучких форм найму робочої сили, що дозволяє роботодавцю маневрувати робочою силою, та витратами на неї в своїх інтересах. В розвинутих країнах тимчасова зайнятість широко розповсюджена в таких найбільш вразливих галузях економіки як автомобільна, металургійна, та текстильна.

Ринок праці характеризується досконалою конкуренцією, що реалізується через механізм гнучких ринкових цін тоді, коли ні окремі працедавці, ні окремі працівники не можуть впливати на ринкову ситуацію в цілому, рівноважні ставки заробітної плати не залежать від поведінки окремих підприємств, або груп працівників, а визначаються загальною кон'юнктурою на ринку, тобто загальною взаємодією всіх учасників ринкового процесу.

Поточний стан ринку праці утворюється за рахунок природного та механічного руху робочої сили і робочих місць (введення нових, вибуття старих). Виходячи із визначення характеристики ринку праці, можна встановити основні його елементи: суб'єкти ринку праці, правові аспекти що регламентують відносини суб'єктів на ринку праці, кон'юнктура ринку праці, служби зайнятості населення, інфраструктура ринку праці, система соціального захисту населення, тощо.

Основними суб'єктами ринку праці є роботодавці і наймані працівники:

Роботодавець – той, хто може бути представлений різними типами, наприклад, державні підприємства, акціонерні товариства, громадські організації, приватні підприємства, спільні підприємства, приватні підприємці, тощо [1, с.70].

Наймані працівники – це працездатні громадяни, для яких робота по найму – головне джерело заробітку та індивідуального відтворення. Для роботодавців вони представляють різну цінність в залежності від статі, віку, кваліфікації, соціального статусу і ряду соціально отриманих якостей – відповідальності, старанності, дисциплінованості, обов'язковості [1, с.70].

Важливими елементами, що характеризують ринок праці є: співвідношення попиту і пропозиції в її кількісному виді (рівень безробіття, або дефіциту кадрів), і якісному (структурному, в першу чергу професійно-кваліфікаційному) аспекті, заробітна плата, прибуток, ціна. В ринкових умовах основні потреби людини можуть задовольнятися через працю, отримання заробітної плати в доходу в грошовому еквівалентні, і обміну їх на життєві засоби і послуги, а з другої сторони в першу чергу, механізмом попиту і пропозиції праці як конкурентної форми реалізації визначених потребностей і інтересів. Зі сторони працедавців формується попит на робочу силу. Зі сторони працівників – пропозиція праці, яка залежить від рівня заробітної плати, умов праці, відповідності професійно-кваліфікаційної структури робочої сили і робочих місць, податкової системи, загальної культури та інше.

В залежності від співвідношення між попитом і пропозицією, кон'юнктура ринку праці може бути трьох типів. Перший тип – трудодефіцитний, коли на ринку праці відчувається недостаток пропозиції праці. Другий тип – трудонадлишковий коли на ринку праці є значна кількість безробітних і відповідно надлишок пропозиції праці. Третій тип – рівноважний, коли попит на працю співпадає з її пропозицією.

Поточна кон'юнктура ринку праці України характеризується диспропорціями в співвідношенні попиту та пропозиції праці, які носять застійний характер, що стримує рух працівників між підприємствами, галузями і секторами економіки. [8]

Система відносин на ринку праці складається з трьох основних компонентів:

- відносини між найманими працівниками і роботодавцям;
- відносини між суб'єктами ринку праці і її представниками (профспілки, асоціації роботодавців, служби зайнятості населення);
- відносини між суб'єктами ринку праці та державою.

Держава як суб'єкт ринкових відносин представлено державними, регіональними органами влади, окремих галузей, та органами місцевого самоврядування. В якості суб'єкта ринку праці воно виконує наступні функції: соціально-економічна, що пов'язана з забезпеченням повної зайнятості, перш за все шляхом стимулювання створення нових робочих місць, у всіх секторах економіки; законодавча, пов'язана з розробкою основних

юридичних норм і правил; регулювання ринку праці непрямими методами; захист прав всіх суб'єктів ринку праці; многогранна функція роботодавця на державних підприємствах. [2, с.20-21].

Наявність та взаємодія всіх елементів ринку праці необхідно для його функціонування. Ринок праці, виходячи із даної моделі виконує наступні функції:

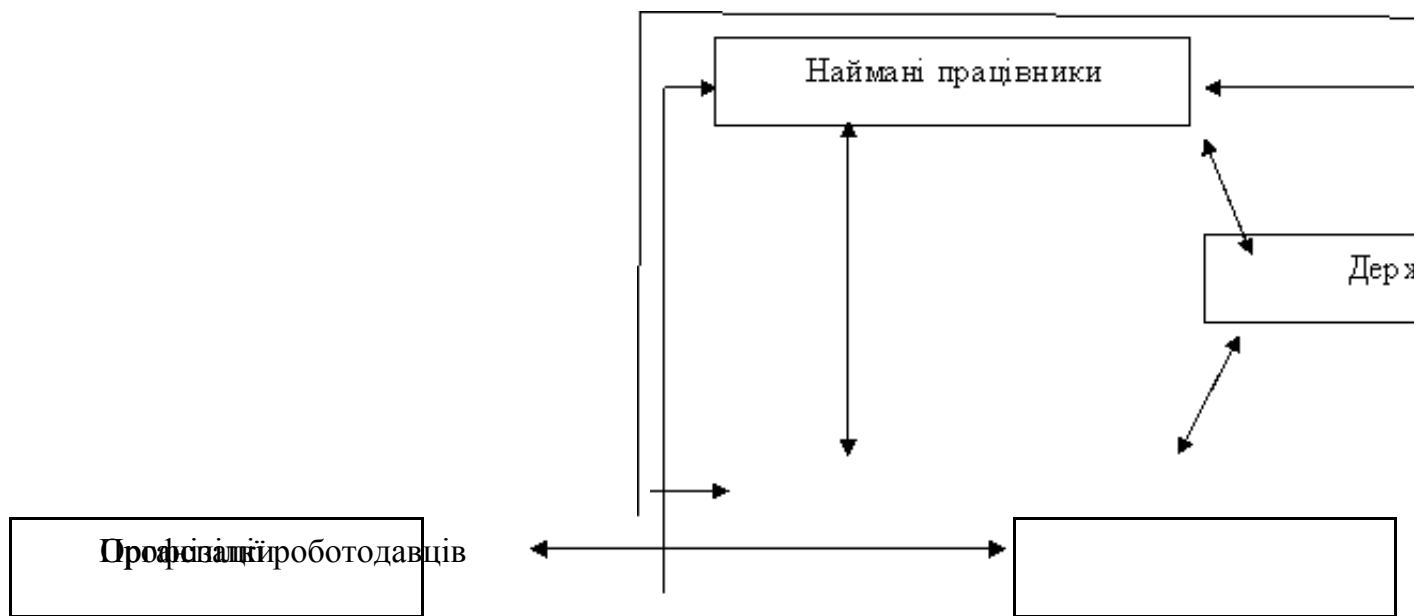

Рис. 1 Система відносин на ринку праці [8]

- організовує зустрічі роботодавців та найманих працівників;
- забезпечує конкуренцію на ринку праці між роботодавцями та між найманими працівниками;
- встановлює рівноважні ставки заробітної плати;
- сприяє вирішенню питань щодо зайнятості населення;
- виконує соціальну підтримку безробітних. [7, с.91]

Класична модель конкурентного ринку праці в умовах економічної кон'юнктури базується на наступних основних принципах :

- 1) велика кількість працедавців , які представляють інтереси фірм які виражають попит на працю
- 2) велика кількість працівників які є носіями робочої сили і виражають рівень пропозиції
- 3) поведінка суб'єктів на ринку праці раціонально, обумовлено досягненням власних інтересів і отримання вигоди [4, с.15].

Проаналізувавши ринок праці, можна зробити висновки що він не завжди функціонує згідно даної моделі, зміни на ринку економіки, коливання ринкової кон'юнктури вносять корективи в типову модель взаємодії суб'єктів ринку праці. Типова особливість стану сучасного ринку праці – тривалий приріст безробіття навіть при незначному збільшенні рівня ВВП в країні. Це пояснюється рядом причин, перш за все через структурну зміну в економіці. Посилення конкуренції на ринку змушує виробників іти на інтенсивні новітні розробки, і впровадження нових технологій та методів організації та управління. Серед останніх – розвиток аутсорсингу та офшорингу. Все це дозволяє збільшити загальну рентабельність виробництва, та веде до скорочення штату працівників. Ще одним важливим фактором збільшення безробіття, не дивлячись на тенденцію збільшення ВВП, виступає практика переносу виробництва в країни з більш дешевою робочою силою такими як Китай, Індія та інші , що широко застосовується транснаціональними компаніями.

Особливості фінансово-економічної системи, та її коливання впливають безпосередньо на ситуацію на ринку праці як розвинутих так і країн які розвиваються. Перш за все це стосується рівню та динаміки безробіття. Проблема аналізу і співставлення даних по безробіттю досить складна, так як далеко не всі безробітні чистяться в офіційній статистиці. Найбільше це поняття відноситься до країн, що розвиваються, в тому числі і Україну, де в період піднесення рівня економічної кон'юнктури, також існувала значна кількість фактично безробітних. Тому можна вважати, що офіційні дані по показникам ринку праці в країні скоріш відображають напрямок динаміки безробіття, ніж її реальний рівень [5, с.58].

В ході дослідження було виявлено, що зростання безробіття пов'язано з тим, що молодь, яка доповнює ринок праці, не знаходить необхідних вакансій через сповільнення темпів відновлення економіки. В країнах що розвиваються, де в силу демографічної ситуації, молодь утворює значну частину населення, проблема молодіжного безробіття набуває особливу гостроту і може бути одним із джерел серйозних соціально-економічних, та політичних змін.

Фактор освіти і кваліфікації відіграє досить важливу роль в збереженні робочих місць та працевлаштуванні на сучасному ринку праці. Чим вища освіта і кваліфікація працівника, тим більше шансів у нього не потрапити в число безробітних. Підвищена конкурентноздатність високоосвічених людей на ринку праці пояснюється не тільки інноваційним вектором сучасного економічного розвитку, і зростаючої ролі людського капіталу, але і значною гнучкістю працівників цієї категорії, їх здатності швидше освоювати нові професії та види трудової активності.

Виділимо також, що проблеми мобільності робочої сили виходять на перший план в умовах коливань ринкової кон'юнктури, в якій вирішаючи роль починає відігравати сфера інтелектуальних послуг, яка тісним чином пов'язана з матеріальним виробництвом і в більшості перетворююча її за допомогою інформаційних технологій.

У зв'язку з значними коливаннями кон'юнктури економіки, ринок праці вступив в кризу. Інформаційна революція призводить до значної зміни і ускладнення структури економіки. Нобелівський лауреат Дж. Стигліц порівнює «нову економіку», що базується на інформаційних технологіях по значимості з промисловою революцією «Двісті років назад, світ пройшов через економічну революцію, яка перемістила основу економіки із сільського господарства в переробну промисловість. Нова економіка представляє собою таку ж зміну пропорцій: зміна від виробництва речей, то виробництву ідей, пов'язаного з переробкою інформації, а не матеріальних запасів або обслуговуванням людей». На провідне місце в економіці вийшов новий блок наукомістких послуг – інформаційних, фінансових, науково-технічних, без яких неможливий інноваційний розвиток. Більшість із них відрізняються високою трудомісткістю, і цьому – одна з головних причин швидкого збільшення зайнятості в цій сфері [6, с.77].

ВИСНОВКИ

Ринок праці є одним з найважливіших компонентів економічної системи і має ряд особливостей. Його складовими елементами є люди, які є носіями робочої сили. Сукупність товарно-грошових відносин, що включають попит і пропозицію робочої сили, і є ринком робочої сили. В модельному плані ринок праці – це ринок ресурсів праці як товару, рівноважна ціна і кількість якого визначається в залежності від взаємодії між попитом та пропозицією. Тому ринок праці як елемент економічної кон'юнктури на якому в результаті конкуренції визначається певний об'єм зайнятості і оплати праці.

В умовах ринкової кон'юнктури, ринок праці характеризується досконалою конкуренцією, яка реалізується через механізм гнучких ринкових цін тоді, коли ні окремі роботодавці, ні окремі робітники не можуть впливати на ринкову ситуацію в цілому.

Всі компоненти ринку праці в сукупності забезпечують збалансованість попиту і пропозиції робочої сили, реалізацію права людей на працю і вільний вибір виду діяльності, а також соціальний захист. В результаті, взаємодія всіх компонентів ринку праці націлено на створення і підтримання балансу інтересів всіх суб'єктів ринку праці.

Безробіття обертається для людини не тільки втратою кваліфікації, і трудових навиків, а також зниженням рівня та якості життя самого працівника та його сім'ї. За даними дослідження OECD Employment Outlook 2010, негативний вплив коливання ринкової кон'юнктури, але ступінь впливу є різною. Промисловість постраждала більше ніж банківські працівники, чоловіки сильніше ніж жінки, молодь більше ніж дорослі, низько кваліфіковані працівники більше ніж висококваліфіковані. [9, с.213]

Підводячи підсумок, можна зробити висновки, що ринок праці як елемент економічної кон'юнктури, пояснюється дією багатьох об'єктивних та суб'єктивних факторів, і на основі аналізу основних показників зайнятості, виробництва, інвестицій можна спрогнозувати відношення попиту та пропозиції на ринку праці.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамчук В.В. Экономика труда: Учебник / В.В. Адамчук, Ю.П. Кокин, Р.А. Яковлев; Под. ред. В.В. Адамчука. - М.: ЗАО «Финстатинформ», 1999. – 70с.
2. Барановский А.И. Человеческий капитал в современной экономике. – 2007. - №1. - С.20-21.
3. Волгин Н. А. Экономика труда: (социально-трудовые отношения) / Н. А. Волгина, Ю. Г. Одегова. – М.: Экзамен, 2002. – 736 с.
4. Волгин Н.А. Рынок труда и доходы населения / Учебное пособие. - М.: Информационно издательский дом «Филинь», 1999. – 15с.
5. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. – М., 2002. – 58с.

6. Монусова Г. Удовлетворенность трудом: межстрановые сопоставления // МЭ и МО. – 2008. - №12. - С.77.
7. Смирнягин Л. Региональная политика всегда направлена сверху вниз. - Рациональный регионализм. Экспертные суждения и оценки. - М., 1997. – 91с.
8. Юрченко В.В. Ринок праці України: сучасний стан та шляхи реформування / В.В. Юрченко, В.О. Романишин // Актуальні проблеми економіки. – 2004. - №6. - С. 214-216.
9. OECD Employment Outlook 2010: Moving beyond the Job Crisis / Перспективы занятости ОЭСР 2010: Выйти з кризи зайнятості. – 213с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oecd.org/bookshop/

Отримано 20.03.2013р.

© **Даньків Віталій Васильович**, аспірант кафедри обліку та аудиту, ДВНЗ “Ужгородський національний університет”, e-mail: dankiv25@yandex.ru